

Jaz sem le trta,
a ti si drevo,
kako bi te vsega ovila;
jaz sem le zemlja,
a ti si nebo,
kako bi brez tebe molila.

NOČ OB POTOKU

V I D A T A U F E R

Še vedno sem s teboj.
V moji duši
bedi tvoj obraz,
na mojih ustnah
spijo tvoje besede ...
Mesec je razgrnil
svoje srebrno telo,
vrbe ječijo.
Ti si daleč tam,
kjer je severna stran.
Vate strmijo
trdc lobanje
in prazne kosti.
Samo včasih dvigneš
svoje pojoče roke,
da zvenijo zame.

MLADOST

(Odlomki iz knjige „Moja pot“, zbirka Slovenske poti)

F R A N C E K R A L J

»*Kravica.*“ ... Pol klanca nas je ločilo od stare matere. Vmes poslopja „boternih“ in „botrinih“. Kolikor se spominjam, je nosil brat že suknjič in hlačke. Uporabljali so ga že za nekatera dela in opravila, še posebno za mojega varuha. Takrat sem nosil še suknjico, krilce. Tudi nisem imel svojega pokrivala; nosil sem bratovo, že povaljano in po-

mečkano, ki je bilo komaj še rabno. Kakopak, da sem hrepenel po lepšem, novem, trdo oblikovanem, iz čiste dlake in — lastnem! Klobučki so bili izdelani v obliki polkrogle in so imeli krajce iz temnosive kravje dlake, svitkom podobne. Dejali so jim „kravice“.

Starši so moje želje večje opazili!

Ko so se tisto snežno zimo pričeli zameti tajati, vsedati in rušiti, me je hrepenenje po stari materi nepremagljivo prinudilo, da sem poiskal priliko in premagal razdaljo med nama. Neopazno, bos, v krilcu in s „kravico“ na glavi sem jo brižno vdrl po klancu k — njej. Domači so me pogrešili in me povsodi po hiši s skrbjo iskali. Ko so me naposled iztaknili, so po meni „burklje pele“. To je bila namreč tudi pozneje, kadar se je pripetilo, da sem bil kaznovan, najhujša kazen. Ta posel je nad mano opravljala mati, in sicer temeljito!

Ko mi jih je naložila in pozabila prestani strah, me je od radosti in od veselja nad srečnim najdenjem ljubkala; smilil sem se ji zaradi prejete kazni; poskušala me je potolažiti: „Kakšen klobuk naj ti kupimo?“ Pričakovala je: „Kravico s pušeljcem živo pisanih, suhih, bleščočih rož —.“ Jaz pa: „Iz cementa!“ — Še nekaj let pozneje mi je ta želja resno brodira po glavi —. Njen izvor je vsekakor malo čuden. Kako se mi je mogla poroditi taka misel, klobuk „iz cementa“, ko v naših krajih še niso rabili cementa tedaj ali tako poredko, da je bil velika izjema? Odkriva se mi naprednost in načitanost staršev, ki so se najbrže o tem materialu med seboj pogovarjali in se je iz teh pogovorov pojila moja otroška fantazija.

— — — — —

Prve podobe. ... Z bratom, varuhom, sva vse oblezla. Pod streho, na izbi, na frčadi in za dimnim obokom, vse sva morala pretakniti. Pogosto sva našla velike zanimivosti, ki sva jih privlekla na dan, take, katerih pri dnevnem kmetskem delu niso rabili. — Med prečudnimi posodicami, neobičajnim orodjem sva odkrivala raznovrstno obsekane kose lesa, rogovile in rumene češminove korenine, prečudno zvite, rdečkaste, lepo dišeče od brina, vsakovrstne lesene podobe, cele ali samo njihove dele, samo izrezljane in tudi pobarvane. Moj varuh, docela drug značaj, se je zanimal bolj za okoliščine pri iskanju, bolj za orodje in lutkovni mehanizem Marijinih in Jezuščkovih podob, jaz za lončke z barvo, čopiče, skratka: za lepoto podob —. Zaloga je bila obilna, najdbe so nama zadoščale za več let —.

Oče je bil v mladih letih podobar samouk. Naša vas je v njegovi mladosti s temi podobarji slovela. Sloveli so tudi izdelki, ki so jih raznašali krošnjari po širni deželi. Od vseh umetnikov samoukov so imeli

izdelke mojega očeta najrajši; dà, celó naprej so jih po krošnjarijih naročali ...

Tla pod vasjo. ... Na spomlad so pričeli tik ob naši hiši na vrtni strani kopati vodnjak. Izmetavali so s prstjo in kamenjem tudi obilo rdeče gline. Nabirala se je kopačem na nogah in obutvi ter jih ovirala pri delu. Caklali so glino sproti na velike kupe. Vodnjake so po vasi malokdaj kopali; sosedje so si vodo dajali za „boglonaj“, zato ni potrebovala vodnjaka vsaka hiša. Tembolj je zategadelj mikalo vaško otročad kopanje pri nas. Nacaklali in napackali smo iz kupov gline obilico različnih groteskni oblik in pajacov. Z vaško otročadjo sem packal tudi jaz, ki sem se tako čisto slučajno in popolnoma prirodno uvedel v to panogo umetnostnega udejstvovanja ...

Z ilovico smo krasili tudi vse planke in hišne stene, kjer smo pač mogli in kar smo dosegli, da je bila le podlaga dovolj gladka; z glino, raztopljeno v vodi, nismo samo mazali — tudi tiskali smo. Klišeje smo izrezavali iz korenja v obliki zvezd in krogov. Za veliko noč, ko se je redno hiša na novo prebelila ter smo dobili od staršev dovoljenje in pobudo za okrasitev, smo stene v veži in med okni po našem okusu in po svoji všeči s temi zvezdicami in krogi potiskali in okrasili ...

Kopači so prišli precej globoko, ko so nenadno zadeli na „stoječo“ skalo, skozi katero niso mogli naprej. Prenehali so z delom. Pogovor je vzbudil spomin na dogodek, ko so kopali pred več leti vodnjak doli pri sosedu, sto korakov od naše hiše. Skalo v tleh so navrtali in zastrelili, misleči jo razrahljati in dno poglobiti, toda — odprla so se pod njimi tla, brezkraina globina ... Nekaj najpogumnejših fantov se je navezalo in se spustilo nizdol, po vrveh, z gorečimi baklami. Kamor se je ozrlo oko: pod nogami ravna peščena tla, naprej v temine — zgoraj, visoko nad njimi, ob odprtini lepo obokan svod! Svod so zavrtali tik ob vaški luži.

Pod nami in vso bližnjo okolico je bil svet ták, kakor redko kje. Ob najmanjšem potrkavanju, že pri človeški hoji, se je čulo pod nami votlo bobnenje; kaj šele, kadar so vozovi, težko naloženi s hlodi ali s senom, dirjali nizdol po klancu, tedaj so se stresale stene in vrata, šklepetale so šipe v oknih. Tako so se nenehno od zornega jutra, od prvih korakov marljivih vaščanov, ki so odhajali na delo peš ali z vozovi, gibala in stresala tla pod nami pritajeno ali pa bobneče, kakor — vulkanična ...

Moji otročički. ... Skoraj redno, s presledkom dobrega leta, so prihajali novi člani naše družine na svet ... Bil sem skozi leta zaposlen z zibanjem. Od spomladi do zime in naprej, vsak dan sem te svoje otročiče

zibal, ujsal in drajsal . . . Njihovo žitje in bitje sem doživljal do priskutnosti. Vsak dan sem jim nadomeščal mater, jih ujčkal takó, da je zibel v kljunih preskakovala in trkala z obema zamajema ob tla; tlačil sem jim v usta culo, tajal v ustih sladkor in mazal cunje, žvečil kruh in ga jim mašil, da sem jih tolažil, kadar so se drli od gladu ali preden so zaspali . . . Odeval sem jih, če so se razkobacáli, otiral in brisal sem ponesnažena rdeča bedrca in hrbtke; dožil jih z gobco, kadar ni imela mati časa, tako izdatno, da se jim je cedilo mleko po telescu in po odeji . . . Ko so zasnuli, sem napravil nad zibko lok, ga pregrnil z ruto, da sem jim zastrl oči in jih ubranil muh . . .

Ko so nekoliko odrasli in se pričeli plaziti, sem jih varoval, vse po vrsti — do najmlajših!

Z mlajšimi otroki sem bil tako zaposlen in zrasel, da so mi bili poleg starejšega brata skoraj edina tovaršija. Tako razmerje je rodilo v meni neko notranjo zavest, ki je po navadi otroci nimajo: Pričel sem se zavedati sebe v razmerju do starejšega brata in staršev, do mlajših otrok in naposled do drugih ljudi. Zavedel sem se, da našim mlajšim otrokom nadomeščam mater, da jih pitam, oskrbujem in varujem. Čutil sem do teh bitij, do starejšega brata, očeta in matere tesno vez, nedeljivo enoto, kakor da so del mene samega . . .

Privid. . . . Vaške otročadi nisem preveč ljubil, nekaterih sploh nisem maral. Opazoval sem na njih vse preveč očitnih sirovosti. Kadar se jim je zahotelo zabave z vaškimi mački, so si oskrbeli in poiskali primernega mačka, ga povezali v vrečo in neusmiljeno bíli po njem, dokler se je uboga žival v vreči gibala; nato so mu odrobili glavo, izlili oči in ga spustili na vrvi v brezno. Po vrteh so se podili za pojajočimi se psi, jih po dva in dva okobaljane gonili, mlatili z gorjačami po glavah, po usločenih hrbtih, kamor je pač padlo, vse dotlej, dokler jih niso razdvojili. Za paglavimi fantiči so drveli vsi smrkavci, srajčniki, vse vprek dečki in deklice, sami ali s kripcami, naloženimi z dojenci. — Paglavci so lastovicam, kjer so jih dosegli, odbijali gnezda ali jih zametavali z blatom — in živalcam zavijali vratove. Iztikali so po grmovju za srakoperji, po deblih za smrdokavrami, jim podkurili in mladiče žive pekli . . . — V skupinah so se skrivali pod kozelci in se pod podveznjenimi gnojnimi koši slačili; najrazbrzdanejši so pojasnjevali igro „oče in mati“, kako ni res, „da se ‚v stari luži‘ otroci z grabljami love . . .“ Dečki in deklice so se pod gnojnim košem ogledovali?! — Zame, ki sem bil po naravi nagnjen k razmišljanju, so mi doživljaji z nekaterimi vaškimi pobalini neprijetno mučili domišljijo. — Kljub dozdevni pregrešnosti ter prizadevanju, da bi se jih otresel, so me preganjali raznovrstni prividi, n. pr.:

sosedom fant, tam iznad luže, ki je bil že pri vojaki, hodi gor in dol po vasi — nag, in kravje vime mu otepa med nogami . . . —

— — — — —

Žalost. . . . Pa smo hodili v goro napravljat nastilo: čez leto v gozd listje, jeseni košenino v stévnice ali v láz. Láz smo imeli bliže od stévnice in še bliže od gozda. Nekoč smo šli z očetom v láz. Poletno solnce nas je peklo in žgalo, da si nismo mogli sproti znoja brisati z života in obraza. Bosonógi, goloróki, z zavihanimi rokavi jo pritegnemo do vrh gore, kjer je na premahu ležala naša gozdna posest. Ustavili smo se večkrat med potjo in potegnili iz putriha požirek pooctane vode, da smo mogli dalje. Globoko med potjo smo čuli iskro, glasno vriskanje, ki je odmevalo po parobkih senožeti in goščavi ter se zopet vračalo iz gozda nazaj. Glasovi so se nam dozdevali za opoldanski čas nekam čudni; petje koscev in vriskanje je navadno znak zgodnjih jutrnjih in dopoldanskih ur — popoldne vriskajo pastirčki. Oče je postopil še dalje, na sosedni parobek bukovega gozda, in opazoval po gladkih bukovih deblih do vrhov, po višavah, odkoder mu je udarjala vesela pesem, pomešana z neugnanim vriskanjem na uho; — pogled se mu je ustavil na krošnji visoke bukve in kaj je ugledal? — Možaka! „Hehéj, sosed! Hohoój, kaj delaš?“ „Veš kaj?“ dé sosed: „Tako mi je težko in bridko pri srcu — pa pojem in vriskam, da si žalost preganjam!“ . . .

— — — — —

Višinska perspektiva. . . . Ob žetvi so poljsko delo po večini opravljale ženske. Žetev se je pričejala ob zgodnjih jutrnjih urah, ko je žitno klasje ovlaženo, da prezorelo ne izgublja zrnja. Prepelica je delavkam petpedikala. Možaki so žito vezali in nalagali na vozove, srajčniki in paglavci pa smo se vozili na snopeh, kolikor nismo bili za drugo delo . . . Po njivah vzdolž in vstric je mrgolelo žanjic. Delo je bilo treba opraviti redno v določenem času, sicer se je iztresalo žito in je bila škoda na pridelku. Žene, mlade matere in mladenke so se postavile v vrsto; vsaka je jemala svojo širino po vsej njivi vzdolž. Rute so si zavezale na zatilniku; oblekle so le rokave (jopice) in vrhnja krila. Rokave so si razpele zavoljo nadležne vročine globoko v nedrije —; pleča gola do pol ramen, odprte pazduhe —; krila so si izpodrecale nad kolena. Z izpodrecanim krilom so si navile debel, tesen svitkast pas okrog ledij . . .

Začne se žetev: kakor val se poganjajo žene vedno enakomerno, z levo roko zbirajo, s srpom v desni režejo bíli.. Semintja si napravi ta ali ona povreslo, da položi nanje nažeto žito, druga potegne brusilo iz ósovnika in pobrusi srp, tretja počene in spusti s slanim poduhom v potrebi vodo . . . Možakarji povezujejo za njimi snope in jih devljejo v

postávke, snope zlagajo s klasjem skupaj, ritovjem na ven. Otroci lezemo za njimi. Postopoma vlečemo za gibajočo se vrsto zibeli z dojenčki in se držimo bolj omejkov, poraslih s travo, kajti strnišče na njivi nas preveč bode v bóse noge. Ob malici, predjužniku podoje matere svoje dojenčke. Dotlej so že vse razpaljene, rokavi razpeti čez nedrije do pasú so prepoténi in od preobilnega mleka pomaščéni... Vzamejo dojenčke v naročje, posedejo po hladnih omejkih, krepko pritisnejo in prižmó otroke nase, iz nedrij izvlečejo z mlekom požnarane dojke, jih potlačijo v posmrkana usteca, da jih nasitijo...

Po malici zopet nadaljujejo žetje. Nabrusijo si srpe, pritegnejo pasove, zleknejo lehti, zavozlajo si nanovo naglavne rute ali si popravijo nadležne nádri. Vse se pripognejo hkratu, zasliši se zdaj in zdaj plesk po golih stegnih, kadar se zadene druga ob drugo... Val se giblje naprej, žetje lega v enakomernih linijah, telesa se enakomerno pripogibajo, kratka krila se zadaj krajšajo, kažejo se debelo zapriščena, naga stegna, podobna obokom, ki komaj nosijo patinane trebuhe; vrh obokov — napol pokriti, močni, težki bóki in zaoble zadnjice...

... Ob žetvi, na polju, je bilo to obzorje, višinska perspektiva za nas, kmetsko otročad...

MOLČEČE URE

A L O J Z G R A D N I K

Slast molččih ur, ur brez imena,
slast mirujočih ur, ko za vse malo
duša je osamljena zdaj zrcalo,
ki ga ne moti nepokoja pena.

Nič več ne moti ga željá vihar
in dvomov črna zmeda in prevar,
strasti in sanj neutešéni ples.

O molk, o mir, neskaljena tišina!
Zdaj zopet ravna duše je gladina
in dom je rož, oblakov in dreves.